

Jurybericht 2022

Jonas Lüscher – Damals auf dem Tahrir

Het is vandaag na een lange periode waarin we vooral thuis zaten weer eens echt feest.

We vieren de 15 winnaars van deze wedstrijd. Ik mag jullie nu al allemaal feliciteren. Jullie hebben je door een zeer, zeer moeilijke tekst heen geworsteld.

En we vieren ons 30-jarig jubileum. 30 jaar Duits-Nederlandse literatuurwedstrijd. Ik mag ook aan mijn mede-juryleden en onze voorzitter Sabine Hageneuer eens een complimentje geven. Een aantal is er - net als ik - al vele jaren bij. En de meesten blijven het ondanks de werkuren die we investeren leuk vinden. Het is fijn om te zien dat we toch elk jaar weer jongeren kunnen animeren om aan deze wedstrijd mee te doen en de strijd met de Duitse taal en een vertaling aan te gaan.

Waarom doen wij dit? En waarom is het belangrijk dat Nederlandse leerlingen hieraan mee doen? In een geglobaliseerde wereld is kennis van en begrip voor andere culturen uitermate belangrijk en taal is een belangrijk onderdeel daarvan. En Duits is een van de belangrijkste talen in Europa. Het omvat het grootste taalgebied binnen Europa. Duits spreekt men in Duitsland en Oostenrijk, delen van Zwitserland, maar ook in Luxemburg en in Noord Italië, er zijn Duitstalige minderheden in Denemarken en België. Wie Duits spreekt vergroot zijn kansen voor de toekomst. Je kunt in een van deze landen gaan studeren of werken. Economisch gezien zijn deze landen heel belangrijk voor Nederland. De kennis van de Duitse taal verhoogt de kansen op een baan. Veel bedrijven zijn blij met medewerkers die naast vakkennis ook talenkennis meebrengen.

En ook de Europese Commissie en andere EU-instanties zijn altijd op zoek naar mensen met talenkennis.

Het beheersen of tenminste begrijpen van verschillende talen helpt ons om elkaar beter te begrijpen.

Dus als jullie dit leuk vinden en interesse hebben in de Duitse taal, zou ik zeggen **ga ermee door**.

Elk jaar zoekt de jury een tekst, nodigt een auteur uit, corrigeert vertalingen, zoekt sponsors en kent prijzen toe. Dat klinkt een beetje naar routine maar dat is het niet. Elk jaar is toch weer anders.

Wat natuurlijk ook een rol speelt is de auteur. Wil hij of zij wel naar Nederland komen? Wil hij of zij graag met jongeren werken? Is hij of zij een leuke spreker?

Daarom zijn wij dit jaar erg blij met de komst van de Zwitserse auteur Jonas Lüscher.

We proberen altijd een tekst uit te zoeken die voor jongeren geschikt is, die qua thema interessant is. Maar ook de taal mag niet te moeilijk zijn – weinig of geen dialect, spreektaal en woordgrapjes. En er mag nog geen vertaling van de tekst zijn. En om er een creatieve taak bij te doen moet de tekst wel de fantasie prikkelen.

Wat het thema betreft zaten we dit jaar al op de grens, dat wisten we. Jullie zijn allemaal nog te jong om je de Arabische lente te herinneren. Daarom kwam er ook wat uitleg bij.

En de taal, nou ja – in het eerste deel echt hele lange, complexe zinnen, die in delen geknipt konden worden, en in het tweede deel hele korte zinnen, bijna fragmenten. Dat was zeker een uitdaging maar wel te doen.

Ik moet eerlijk toegeven dat wij dit jaar bij de keuze van de tekst de moeilijkheid hebben onderschat.

Als de eerste vertalingen binnen komen is het altijd weer spannend voor de jury. Aan de hand van de eerste inzendingen kunnen wij al een aantal dingen zien. Hebben wij een te moeilijke of te makkelijke tekst gekozen? Hebben wij wellicht moeilijkheden over het hoofd gezien?

Ik zelf doe al jaren samen met een vertaalster de zogenaamde modelvertaling, aan de hand van de eerste inzendingen kijken wij welke fouten er gemaakt worden, en maken een model voor de andere correctoren zodat alle inzendingen naar dezelfde criteria worden gecorrigeerd.

Maar deze keer realiseerden wij ons pas bij het lezen van de eerste inzendingen hoe moeilijk deze tekst echt was.

Hoewel of misschien juist omdat wij, de jury, allemaal mensen zijn, die bijna dagelijks met de beide talen bezig zijn en de valkuilen kennen is het voor ons soms moeilijk in te schatten waar de grens ligt van wat nog een uitdaging is en waar je te veel verwacht.

Er zaten toch wel wat echt moeilijke woorden in, zoals "skizzierte Zinnen" en "Armierungseisen". Waarschijnlijk moet je uit de bouwwereld komen om dat meteen te begrijpen. En ook de zinsconstructie was niet altijd even makkelijk "in einem Land, in dem die Hälfte der Bevölkerung unter 25 ist, -regiert von einer Kaste brutaler Militärs, -Ersatz für eine Riege graubärtiger, religiöser Eiferer, -die einen greisen Despoten abgelöst haben, ..." pfff, daar moest je toch wel even over nadenken om die zin überhaupt te begrijpen en zeker als Duits niet je moedertaal is, was dat niet makkelijk. En dan moesten ook nog de goede woorden voor de vertaling worden gevonden.

Ik begrijp het helemaal dat dat veel bloed, zweet en tranen gekost heeft. En dan kan het ook niet verbazen dat er brutale militairen, namaak, grauwe groepen, vervangen voor in plaats van door en grijsbejaarde en geestdriftigen in voorkwamen.

Evenals bij de laatste drie edities van deze wedstrijd hadden wij ook dit jaar een paar fantasieverhalen bij de inzendingen, mooie teksten, die echter een ding niet waren: vertalingen! Ik denk dat wij in de toekomst toch nog beter naar de opdracht moeten kijken. Terugkijkende naar de afgelopen jaren zag ik dat het blijkbaar sinds een jaar of 4 een trend is om er eigen gedachten aan de oorspronkelijke tekst toe te voegen. Misschien zijn dat wel onze toekomstige schrijvers, wie weet.

Een goede vertaling van een literaire tekst maken lijkt soms op een balanceeract. Je moet zo dicht mogelijk bij de originele tekst blijven maar omdat talen nu eenmaal verschillen en elke taal haar eigen structuur en eigenaardigheden heeft, kan een vertaling nooit letterlijk zijn. Dus – niet te letterlijk maar ook niet te vrij - ergens daartussen. Jullie snappen het – moeilijk, moeilijk.

Zelfs als je beide talen, de zogenaamde brontaal, dus de taal waarin een tekst is geschreven en de doeltaal, de taal waarnaar vertaald moet worden, goed beheerst kan het een zware taak zijn.

Het resultaat moet een tekst zijn die in de eigen taal weer mooi te lezen is en in principe hetzelfde zegt als de oorspronkelijke tekst. Een compliment dus aan degenen die dat gelukt is.

Het mooiste is natuurlijk als je aan de tekst niet meer herkent dat het een vertaling is.

Toevallig kwam ik vandaag nog een aankondiging voor een evenement tegen, de Vertalersgelukstournee, dat over ongeveer een uur in Amsterdam begint.

Kom luisteren naar de Nederlandse stemmen van Hervé Le Tellier, Lana Bastašić en Antonio Scurati tijdens de Vertalersgelukstournee! Deze avond vertellen Andreas Dijkzeul, Pavle Trkulja en Jan van der Haar over het vertalen van hun voor de longlist van de Europese Literatuurprijs genomineerde romans.

De Vertalersgelukstournee vindt plaats in het kader van de Europese Literatuurprijs. Die prijs bekroont zowel auteur als vertaler(s) van het beste hedendaagse Europese literaire fictiewerk dat in het afgelopen jaar in Nederlandse vertaling is verschenen. Twintig vertalingen zijn genomineerd voor de longlist. De tournee geeft een podium aan de onmisbare maar vaak onzichtbare schakels binnen het boekenvak: de literair vertalers. Als geen ander moeten zij de tekst, de stijl en de wereld van het boek begrijpen, om die in een andere taal als het ware opnieuw te scheppen.

In deze aankondiging wordt heel mooi uitgedrukt wat een vertaler kan zijn - de stem van de auteur.

En nu over het proces van het vertalen:

Woordenboeken zijn een onmisbare hulp, de papieren versie of de digitale, maakt niet uit, als je er maar eens inkijkt. En ja, wij kunnen het zien of er gebruik gemaakt is van een woordenboek. Maar dat wordt steeds beter, dat is zeker ook aan de steeds betere vertaalprogramma's te danken. Maar dan moet wel nog de tweede stap gedaan worden, namelijk de keuze uit de aangeboden woorden. Vaak is het niet makkelijk

om de juiste keuze te maken uit verschillende variaties en daar kan het nog wel eens mis gaan.

En soms is het goed om ook woorden die makkelijk lijken toch nog eens – gewoon even voor de zekerheid – op te zoeken. Dan zou namelijk “Hochzeit” niet als “hoogtij” worden vertaald, maar als wat het is, een bruiloft. En zou men zien dat “Liebesleid” geen drukfout is maar het echt bestaat en dus niet als “liefdeslied” maar als “liefdesleed” moet worden vertaald.

Een ander aspect van zelf een vertaling maken is meedenken. De tekst eerst lezen, liefst twee of drie keer, tot men hem goed heeft begrepen. Dat was zeker dit jaar de echte uitdaging, een vreemd land, een vreemde cultuur, vreemde omstandigheden, ...

Sommigen van de jury zijn nog een beetje ouderwets en hechten nog aan goede spelling, zinsstructuur, komma's, alinea's, enzovoorts. Ik hoor bij deze groep. En naarmate de hulpmiddelen veranderen verwacht ik daar dus ook meer van. Één druk op de knop en de computer wijst je op je spelfouten. En dat verwachten wij dus ook. Als ik een boek koop dat uit een vertaling het Engels, Frans, Duits, of wat dan ook is, verwacht ik ook dat de spelling goed zit.

Voor zover wij het gezien hebben zat er geen Google of DeepL vertaling bij. Ik heb het zelf ook geprobeerd en DeepL had het er toch ook moeilijk mee en vertaalde een hoop onzin.

Ach ja, en altijd weer de tijden: voltooide tijd, onvoltooid verleden tijd en voltooid verleden tijd blijken nogal eens probleem. Maar over het algemeen viel dat deze keer best wel mee. En gezien de verdere moeilijkheden we daar ook iets makkelijker in.

Als vertaler mag je er in principe van uitgaan dat de auteur weet waar die mee bezig is, hij heeft er iets bij gedacht toen hij de tekst schreef, uitzonderingen daargelaten. Daarvoor moet je de tekst echt goed begrepen hebben en je een beetje moeten kunnen inleven in de gedachten van de auteur. Wat wij er ook van denken maakt niet uit: de auteur wilde het zo.

Wat ik altijd weer aanbeveel is: als je de vertaling af hebt, voor je hem verstuurt lees je hem nog eens door, liefst zelfs pas na een nachtje slapen. Dat is ook iets wat professionele vertalers doen. Dan heb je wat afstand van je eigen tekst genomen en kijk je er met een frisse blik op. Of, wat ook helpt, is hem aan iemand anders voor te lezen. Als de luisteraar begrijpt wat je zegt, ben je al een heel eind.

Nog een tip voor de docenten. Vanaf volgende week staat het juryrapport op de website van de Duitse Internationale School Den Haag. En wij zetten ook het schema van de modelvertaling op de website. Wellicht is het interessant voor u om te zien welke fouten er gemaakt zijn, waar de moeilijkheden zitten en waar soms de fantasie helemaal is doorgeslagen.

Nogmaals de winnaars gefeliciteerd. Jullie hebben mooie en goede vertalingen geleverd.

Bedankt

Daria Bouwman